

Зоран Драгишић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Бранкица Јанковић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

РАДИКАЛНИ ИСЛАМИЗАМ И БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА

Сажетак

На Балкану живи, према неким проценама, око осам милиона муслимана који објективно нису могли да остану изван ширих збивања у исламском свету. Балкански муслимани су остали нераскидиво везани са судбином муслимана у другим деловима света, пре свега у Турској, на Блиском и Средњем истоку. Судбина балканских муслимана остаје разапета између држава у којима живе и дешавања у исламском свету. Сами балкански муслимани нису хомогена групација, они су подељени у четири језичко-етничке групације: словенску, коју чине Бошњаци, Горанци, бугарски муслимани - помаци и бројне мање групације словенских муслимана, албанску, турску и ромску. Једина балканска држава у којој муслимани имају већину је Албанија, док је муслиманска већина у Босни и Херцеговини релативна, јер са око 42% муслимани чине већину само у Федерацији БиХ, док су на нивоу БиХ и у Републици Српској мањина. Балкански муслимани су ислам прихватили током турске окупације, тако да већина следи умеренију ханефитску верско-правну школу, међутим утицај муџахедина који су масовно стигли у Босну и Херцеговину у току грађанског рата довео је до ширења нових радикалних учења међу локалним муслиманима. Ширење исламистичке идеологије довело је до значајне мобилизације балканских муслимана за рат у Сирији и Ираку у којој се сада бори неколико стотина муџахедина пореклом из балканских држава.

Кључне речи: *Исламизам, Тероризам, Балкан, Дихад, Исламска држава Ирака и Леванта*

ИСЛАМИСТИ И БАЛКАН

Целокупан простор који се данас колоквијално назива Западни Балкан је крајем средњег века потпао под власт отоманске Турске. Отоманска петовековна владавина Балканом дубоко је обележила овај простор и на дуги временски период одредила његово саморазумевање, али и виђење Балкана у западним научним и политичким круговима. Освајање Балкана било је само део отоманског светог рата у Европи који је трајао вековима.¹⁾ Дефинитивно слабљење хришћана почело је српским поразом у битци на Косову 1389. године, када је пут за османлијска освајања био отворен. У наредних пет векова настао је страховит терор над балканским хришћанима, који је резултирао преобраћењем великог дела становништва Балкана у ислам. Насупрот бројним радовима западних аутора који Отоманску империју описују као толерантну у којој су хришћани били заштићени и уживали верска и људска права, стоје бројне чињенице које доказују да је истина била сасвим другачија.²⁾ Отомански Турци, као вагрени муслимани који су водили чихад и мачем ширили ислам, су веровали да пре него што цео свет постане муслимански постоје само две области. «Кућа ислама» у којој се живи у складу са истинском исламском вером, и остатак света, «Кућа рата». Балкан је за отоманске Турке био подручје у којем се мора проширити ислам и од кога се, као најистуренијег дела царства према хришћанској Европи мора направити тврђава која ће са једне стране заштити муслиманску империју од продора неверника, а са друге стране бити база за нова освајања у Европи. «Између ово двоје постоји морално нужно, правно и религијски обавезујуће стање рата, све до коначног и неизбежног тријумфа ислама над неверницима. Према правним књигама, ово стање рата може се прекинути, кад то одговара, обуставом непријатељстава

1) О историјском контексту Отоманског поробљавања Балкана и положају хришћана види шире Владимир Торовић: *Историја Срба*, Отворена књига, Београд, 2009.

2) Игнорантски приступ дела западне политичке и стручне јавности према проблемима Балкана је последица осећаја немоћи да се утиче на догађаје у Отоманској империји током 19. века када је вршен геноцид над хришћанима и Јеврејима у многим областима под отоманском влашћу. Деведесетих година двадесетог века било је потребно оправдати понашање западних влада и њихово толерисање исламског радикализма у Босни и на Косову, отуда велики број радова који су описивали босанске муслимане и Албанце као "нерелигиозне, модерне људе који су жртве великокрспске завере и православног шовинизма". Посебно илустративни пропагандистички радови током рата у Босни и на Косову били су: E. Vulliamy: *Seasons in Hell: Understanding Bosnias War*, New York, St. Martins, 1994., где се између осталог каже да у Босни није било никакве претње од радикалног ислама јер босански муслимани уопште и не иду у џамије. У раду M.A Sells, *The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia*, Berkely UKP, 1998. на страни 103. се изричито каже да је основни узрок рата на Балкану "словенско-хришћанска мржња према муслиманима"

или примирјем ограниченог трајања. Оно се не може завршити миром, већ само коначном победом»³⁾.

Балкански хришћани су под Отоманском империјом били грађани другог реда лишени свих права и понижавани на најразличитије начине. Хришћани нису имали могућност судске заштите својих права, нису могли да сведоче против муслимана и имали су обавезу плаћања великих пореза и принудног рада. Таква ситуација довела је до преобраћења великог броја балканских хришћана, посебно у Босни, на Косову и у Албанији. Отоманске власти су локалну власт препуштали локалним преобраћеницима, који су постали веома жестоки муслимани познати по својој суровости према дојучерашњим једноверцима. Бројни примери из озбиљне историјске литературе и књижевности⁴⁾ говоре о несношљивом положају балканских муслимана и дубокој мржњи која је постојала између муслимана и хришћана.

Дубока криза у којој се Отоманска империја нашла током 19. века и покушаји локалних муслиманских власти на Балкану да спрече реформе и очувају свој привилегован положај, довели су до честих побуна и ратова. Устанци у Србији и Грчкој довели су до нових покоља хришћана и превирања која су трајала пола века. Посебно је била тешка ситуација у Босни где су се локални бегови одметнули од централних власти и вршили страховит терор на хришћанима, пре свега Србима. Херцеговачки устанак, познат под називом «Невесињска пушка» из 1875., проширио се по целокупној територији Босне и Херцеговине. Србија и Црна Гора су значајно помагале устанике што је довело до тзв. «Источне кризе». Интервенција страних сила довела је до Берлинског конгреса која је учинио крај отоманској владавини над Босном, признао независност Србије и Црне Горе и отворио пут коначном ослобођењу Балкана од Отоманске империје. Одлуком Берлинског конгреса Босна и Херцеговина је стављена под Аустро-Угарску окупацију.

ПОСТОТОМАНСКИ БАЛКАН И ИСЛАМИЗАМ

Аустро-Угарска окупација Босне и Херцеговине, којој су се снажно супротставили босански муслимани, није донела слободу босанскохерцеговачким хришћанима, напротив. Католичка

3) Brus Lewis: *The Political Language of Islam*, CUP, Chicago, 1998, pp. 73

4) Посебно су занимљиви романи *Травничка хроника* и *На Дрини ћуприја*, јединог српског нобеловца Иве Андрића. У тим великим књижевним делима се, на основу историјских чињеница, показује природа отоманске власти у Босни.

мањина, око 18% становништва, поздравила је Хабзбурговце, док су православни Срби, са правом, страховали да ће Хабзбурговци покушати да их покатоличе.⁵⁾ Аустро-Угарска окупација Босне и Херцеговине је била колонијална управа класичног типа која није донела никакво добро хришћанима, нарочито Србима. Положај српског народа у Босни и Херцеговини током окупације није био битно бољи него под турском управом. Аустро-Угарске окупационе власти су чиниле бројне уступке муслиманима на рачун хришћана да би купили њихову лојалност. Поред тога, треба нагласити да је Аустро-Угарска водила изразито непријатељску политику према Србији чији је утицај на Балкану хтела да умањи и потпуно је потчини својим интересима. Аустро-Угарска је своју антисрпску политику често спроводила користећи исламски фактор. Подршка коју су Аустро-Угари давали Албанцима поводом «Призренске лиге», била је директно усмерена на слабљење Србије и подривање њеног утицаја међу балканским народима, који је био у значајној експанзији. Отуда и не треба да чуди огромно учешће босанско-херцеговачких муслимана у војсци Аустро-Угарске монархије. «Босанске јединице, несразмерно попуњене муслиманима, показале су се најпоузданијим елементом у аустроугарској војсци, а легендарна Друга босанска регимента добила је више ордена за храброст него иједна друга европска регимента цара Фрање Јосифа. Мерено по глави становника, босански муслимани су изгубили више људи у рату од иједне друге етничке групе у Аустро-угарском царству»⁶⁾. Поред зачуђујуће ревности у војсци Аустро-Угарске, босански муслимани су одиграли веома велику улогу у прогонима српског цивилног становништва у Босни и Херцеговини у току Првог светског рата. Аустро-Угарске власти су у првим месецима рата затвориле око 5.500 истакнутих Срба које су осумњичили за шпијунажу и издају. Велики број затворених Срба умро је у затворима од последица тортуре. Главну улогу у погромима над српским цивилима у Босни и Херцеговини одиграле су паравојне јединице, тзв шуцкори, које су сачињавали већином босанскохерцеговачки муслимани. Поред хапшења угледних Срба, шуцкори су починили бројне злочине у српским селим широм Босне и Херцеговине, нарочито су се по суровости истицали у српским областима источне Босне.⁷⁾

5) Подаци преузети од Werner Schachinger: *Die Bosniaken kommen: Elitetruppe in der k.u.k. Armee 1878-1918*, Graz, 1989. стр 162,

6) Исто.

7) Види шире: Владимир Ћоровић: *Црна књига: Патње Срба Босне и Херцеговине за време Првог светског рата*, Југословенски досије, Београд, 1989.

Ослобођење Балкана од Отоманске империје почетком двадесетог века и слом Аустро-Угарске монархије и формирање Краљевине СХС, заједничке државе јужних Словена, није донео мултикултуралност и складне односе међу хришћанима и муслиманима. Два светска рата и грађански ратови у Југославији деведесетих година двадесетог века била су обележена жестоким верским сукобима и страховитим злочинима. Балкански муслимани су од повлачења Турске увек били под утицајем збивања у муслиманском свету. Посебан проблем била је национална еманципација балканских муслимана. Током отоманске власти они су свој идентитет дефинисали преко Отоманског царства, као дела уме, глобалне муслиманске заједнице, и нису имали национални идентитет у модерном смислу. Универзалистички исламски поглед на свет балканских муслимана уздрман је сломом отоманске империје које је оставила велику идентитетску празнину за собом. Покушају Аустро-Угарске да формирају посебан босански национални идентитет наилазио је на велике отпоре Срба и Хрвата, који су већ имали изграђен национални идентитет. Краљевина Србија је била значајан ослонац српског националног идентитета који је почео да се прихвата међу многим Словенима, који нису били етнички Срби, што је Аустро-Угарска доживљавала као велику претњу својим интересима на Балкану. Новој образованој класи босанскохерцеговачких муслимана идеја старања босанске нације, у модерном европском смислу, такође се није допала. Уместо тога, многи од њих су били склонији идеји панисламизма у којој су видели алтернативу западњачким идеологијама које су постале доминантне на Балкану. Панисламске идеје, које су нашле значајно упориште у Босни, давале су балканским муслиманима осећај припадности уми и дефинисале њихов идентитет на дужи временски период.

Радикалне исламске идеје биле су присутне међу балканским муслиманима од првих дана аустроугарске окупације. Након стварања Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије, која је била веома толерантна према муслиманима и покушавала је да муслиманску мањину пацификује бројним уступцима, радикалне исламске идеје су се веома брзо шириле међу муслиманима, нарочито тридесетих година двадесетог века. Ондашње велике силе које су биле непријатељски расположене према Југославији, давале су значајну подршку екстремном исламизму, преко кога су желеле да остваре своје освајачке пројекте. «Толеранција, чак и подстицање које су западне земље показале према присуству и деловању

радикалних исламиста на Балкану, пре свега Босни и Херцеговини, представљале су једну од највећих грешака савременог доба»⁸⁾

Већ тридесетих година прошлога века међу муслиманима на Балкану, посебно у Босни и Херцеговини, почиње да се осећа утицај организације «Муслиманска браћа»⁹⁾ Под утицајем овог покрета у предвечерје Другог светског рата у Сарајеву је формирана организација «Млади муслимани», која је окупљала младе људе који су били фанатизовани исламистичким идејама по узору на «Муслимански браћу». Поред «Муслиманске браће», значајан утицај на балканске муслимане имала је и Свеисламска конференција одржана 1931. године у Јерусалиму, под вођством Великог муфтије Јерусалима Хаџи Амина ал Хусеинија. Ал Хусеини је био веома значајна фигура у међународном исламистичком покрету, снажно се борио против британске колонијалне управе над Палестином и масовног досељавања јевреја које се тада дешавало. Ал Хусеини је у току Другог светског рата стао на страну Хитлера и био је непосредни иницијатор многих злочина које су муслиманске трупе у саставу нацистичких снага починиле на Балкану. Ал Хусеини је непосредно учествовао у формирању две СС дивизије састављене од балканских муслимана, «Ханцар дивизије», састављену од босанских муслимана и СС дивизије «Скендербег» коју су чинили косовски Албанци. Обе ове јединице остале су запамћене по страховитим злочинима и суровости¹⁰⁾. Већина босанских муслимана и косовских Албанаца је у току Другог светског рата била у служби нацистичких и фашистичких окупатора, који су исламски фактор користили у борби против ослободилачког покрета у Југославији. Балкански муслимани (пре свих Бошњаци и Албанци), који су били у служби нацистичке Немачке и фашистичке Италије посебну суровост и геноцидност испољили су према српском становништву у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

8) Оливер Потезица: *Вехабије између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд 2007, стр 163.

9) Покрет "Муслиманска браћа", као панисламски екстремистички покрет, настао је у Египту 1929. године, а његов први лидер и оснивач био је Хасан ал Бана. Овај покрет, који је још увек веома активан и моћан заговара апсолутну власт ислама на појединцем, породицом и друштвом, познат је по свом геслу да је "ислам домовина муслимана"

10) О улози Ал Хусеинија и сарадњи нациста и исламски радикала види шире: Carl K. Savich: *Islam under Swastika - Grand Mufti and Nazi Protectorate in Bosnia and Herzegovina 1941.-1945.*, 2001.

ИСЛАМИЗАМ НА БАЛКАНУ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Након Другог светског рата исламизам се на Балкану буди седамдесетих година, упоредо са јачањем исламистичких идеја на глобалном нивоу након Исламске револуције у Ирану. Познати догађај из тог времена је Исламска декларација Алије Изетбеговића, који је и сам некада био члан организације «Млади муслимани», а касније и председник Странке демократске акције и председник Босне и Херцеговине. Исламска декларација је била, мање-више, памфлет без неких посебних теолошких или идеолошких домета, али је извршила велики утицај на јачање исламистичких идеја међу балканским муслиманима, нарочито у Босни и Херцеговини. Седамдесетих година радикалне исламистичке идеје на Балкан доносе студенти са ових простора који одлазе на студије и исламске државе, али и студенти из тих држава који су студирали на нашим универзитетима.

Положај муслиманске мањине у социјалистичкој Југославији био је веома повољан. У резолуцији о положају муслиманских мањина у свету, усвојеној на састанку министара спољних послова 57 држава чланица Организације исламске конференције, одржаном у августу 1990. године у Каиру истакнуто је да је Југославије једина држава света у којој муслиманска мањина има сва верска, политичка и друга права, као и да ужива највећи степен слободе.¹¹⁾

Међутим, ни изузетно повољан политички, економски и верски положај југословенских муслимана није спречио ширење радикалних исламистичких идеја ни мржњу према хришћанима, што је био један од узрока који су довели до крвавог разбијања Југославије. Утицај Исламске револуције у Ирану¹²⁾, студената који су се школовали у исламском свету и студената из исламског света који су долазили на школовање у Југославију. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година исламизам у Босни и Херцеговини почиње да се буди преко поново активираних «Младих муслимана», који су деловали у илегалу.¹³⁾ Деловање «Младих муслимана»

11) Оливер Потезица, ибид, стр. 166.

12) Иако су се балкански, пре свега босански муслимани, који су сунити верски разилазили са иранским шитима, револуција је инспирисала нова размишљања међу исламистички настројеним муслиманима на Балкану. Иран је био држава која се организовала на верским принципима и одбацила све западњачке институције. Изјава имамама Хомеинија да је "ислам или политика или није ништа", инспирисала је исламисте окупљене око Алије Изетбеговића.

13) Посебно је илустратива веза између Алије Изетбеговића и Фатиха ал Хасанеина, студента медицине из Судана, који је у Југославију стигао 1964. године и наредних дваде-

створило је климу у којој је било могуће да муџахедини који су дошли из исламског света буду прихваћени и да се њихова идеологија несметано шири међу локалним становништвом.

ГРАЂАНСКИ РАТ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И «РЕИСЛАМИЗАЦИЈА БАЛКАНА»

Почетак грађанског рата у Босни и Херцеговини означио је почетак нове ере радикалног ислама на Балкану. Грађански рат у Босни и Херцеговини отпочео је у тренутку који је за међународну исламистичку мрежу био веома повољан. Рат у Авганистану је био завршен а пакистанска влада је ускратила гостопримство муџахединима који су се борили у Авганистану, уз претњу депортације. Депортовање у земље порекла за већину муџахедина значило је дугогодишњу робију, а за неке и вероватно и погубљење. Један од тзв»Арапа-Авганистанаца» изјавио је «Алжирци не могу у Алжир, Сиријци не могу у Сирију, Ирачани не могу у Ирак. Неки ће се одлучити за одлазак у Босну, а други ће морати да остану у Авганистану за стално»¹⁴). Процене су се показале као тачне, велики број муџахедина је напустио Пакистан и Авганистан и у потрази за цихадом, азилом и новим животом отишао у Босну и Херцеговину у којој је беснео грађански рат. Муџахедини који су пристигли у Босну и Херцеговину формирали су регрутне центре, обавештајне пунктове и кренули у озбиљну верску и идеолошку индоктринацију локалног муслиманског становништва. Већина муџахедина који су пристигли из исламског света били су следбеници вехабитског учења које није имало дубљег упоришта међу локалним муслиманима. Међутим, «несугласице» између традиционалног балканског ислама и верских учења која су локалним муслиманима била страна, брзо су превазиђене јер су страни ратници са собом донели новац, ратничко искуство и оружје.

сет година боравио у Београду и Сарајеву. Ал Хасанеин је био спона између "Младих муслимана" и исламистичког подземља у Картуму. Ал Хасанеин је имао одличне везе у панисламским круговима које је ставио у функцију јачања исламистичког покрета на Балкану, посебно у Босни. Током рата у Босни деведесетих година његово име је повезивано са аферама шверца оружја за потребе војске босанских муслимана. Његово лично пријатељство и утицај који је остварио на Алију Изетбеговића оставиће дубоке трагове на развој политичке ситуације у Босни и Херцеговини крајем осамдесетих и почетком деведесетих година двадесетог века. Познат је по оснивању "Агенције за помоћ земљама трећег света" 1987. године у Бечу. Та организација се повезује са финансирањем тероризма и прањем новца и преко ње су финансирани терористи на Косову и Метохији и Албанији.

14) Еван Колман: *Цихад Ал Каиде у Европи Авгано-босанска веза*, Алтера, Београд, 2006, стр 22.

Следбеници вехабијског, и других радикалних учења у исламу, искористили су грађански рат и изразиту војничку инфериорност муслимана у односу на српске снаге у Босни и Херцеговини, да се на дужи временски период укорене у босанском друштву. Бошњачке панисламске елите предвођене Алијом Изетбеговићем имале своје разлоге да свесрдно прихвате помоћ која је долазила из међународних исламистичких кругова. Прво, новац, наоружање, хуманитарна помоћ и војничко искуство неколико хиљада бораца који су пристигли, донекле је ублажило српску војничку супериорност; и друго, њихов утицај на локално становништво Босну и Херцеговину је почео да претвара у исламску државу, што је био младалачки сан Алије Изетбеговића и његових најближих сарадника.

Иако су истицали да су муслимански верници, Алија Изетбеговић и његови најближи следбеници су се трудили да прикрију своју идеју стварања исламске државе. Овај циљ који су себи поставили «Млади муслимани» још четрдесетих година двадесетог века, не би имао велику подршку међу босанскохерцеговачким муслиманима, а западне силе би од савезника претворио у непријатеље. «Панисламистичка идеологија остаје поверљива ствар, она се никада не појављује у говорима и јавним документима и није намењена обичном народу»¹⁵⁾

Упркос прикривању панисламистичких идеја, кампања реисламизације босанских муслимана и увођење одређених обичаја и пракси који су били страни домаћем становништву, била је веома интензивна и на моменте сурова. Таква кампања је почела да даје резултате и, посебно у руралним деловима Босне, погледи и ставови који су били страни локалном становништву пре само пар година, постали су уобичајени, а живот обичних грађана се све више мењао и приближавао идеалима исламиста. У промени профила босанског друштва и прихватању радикалних исламистичких идеја посебну улогу одиграли су страни муџахедини. Муџахедини који су стигли у Босну нису били само неке убице. Многи међу њима били су прави стручњаци за пропаганду и захваљујући њиховом деловању радикалне исламске идеје веома брзо су се прошириле међу локалним становништвом. Веома важан циљ реисламизације босанског друштва било је ширење радикалних исламистичких идеја међу државним чиновницима, посебно онима који су радили у систему безбедности. На тај начин би учврстила исламистичка идеологија јер би војска, полиција и обавештајно-безбедносни

15) Џон Р. Шиндлер: *Несвети терор. Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 164.

апарат дошли у руке људи оданих идејама исламизма. На самом почетку рата почело се са чишћењем»непожељних елемената», тако да су из државног апарата масовно уклоњени Срби, Хрвати и Бошњаци који нису прихватили нову религиозност, наметану од стране СДА кадрова.

Посебно велику улогу у ширењу радикалних исламистичких идеја током грађанског рата у Босни и Херцеговини имале су бројне исламске хуманитарне и невладине организације, које су деловале у Босни, а чији број није лако утврдити. Ове организације су располагале огромним новчаним средствима, пре свега од донација из Саудијске Арабије, која се мере стотинама милиона долара. Под плаштом хуманитарног рада ове организације су директно финансирале терористичке активности и помагале ратне напоре Армије БиХ. Поред свих других активности, главни циљ ових организација је био и остао ширење радикалних исламистичких идеја и преобликовање босанскохерцеговачког друштва у шеријатском духу, чиме би се створила прва исламска република на тлу Европе.

ЗАВРШЕТАК СУКОБА И НАСТАВАК «РЕИСЛАМИЗАЦИЈЕ»

Исламске добротворне и невладине организације појачале су своју активност након завршетка сукоба у Босни и Херцеговини 1995. године. Главни циљ ових организација након рата је било повећавање броја следбеника вехабитског учења међу локалним муслиманским становништвом. Програм ширења вехабизма међу босанскохерцегоачким муслиманима одвија се кроз стварање нових организација које ће активно ширити ову идеологију и кроз стварање вехабистичке мреже на Балкану која поред Босне и Херцеговине обухвата Косово и Метохију, Санџак, односно Рашку област, западну Македонију, Албанију, северну Грчку и Црну Гору. Најважнија вехабистичка организација која је формирана након рата у Босни и Херцеговини је «Активна исламска омладина», коју су крајем 1995. године у Зеници формирали локални муслимани и арапски муџахедини који су се заједно борили у јединици Армије БиХ «Ел Муџахид». Циљ «Активне исламске омладине» је «настављање у миру исламског буђења које је започето у рату као и да ислам заузме место које му припада у животу појединаца, породица и друштва у целини, а да исламска омладина постане квалитетан фактор у муслиманском животу». У програмском материјалу «Активне исламске омладине» написано је: «Наш циљ је успоста-

вљање исламске државе у Босни и Херцеговини која ће бити изграђена на шеријату, а најпогоднији узор за то нам је Саудијска Арабија. Да бисмо остварили овај циљ, мора бити промењен, између осталог школски систем у Босни и Херцеговини»¹⁶⁾ «Активна исламска омладина» је држала бројна предавања и едукативне скупове широм Босне и Херцеговине и дистрибуирала је велики број публикација, књига, аудио и видео материјала пропагандне садржине. Организација постаје изузетно активна када на њено чело 1997. године долази Аднан Пезо, након чега се формирају њени огранци у свим већим местима Босне и Херцеговине, а активна постаје и у региону.¹⁷⁾

Специфичан феномен исламистичког деловања представљају енклаве, односно села, која насељавају муџахедини који су током грађанског рата пристигли у Босну и Херцеговину. Таквих села има неколико али су јавности најпознатија Горња Маоча у општини Сребреник и Доња Бочиња у општини Маглај. Арапски муџахедини и домаћи исламисти организовали су живот у овим селима по принципу сеоских задруга, слично организационом моделу саудијског «Ихвана», који је успостављен још 1912. године.¹⁸⁾ У тим заједницама примењује се, интерно, шеријатско право а деца уче у школи по исламским програмима који нису одобрени од просветних власти. Полиција је у више наврата вршила рације у овим селима због сумњи да су њихови становници били умешани у терористичке активности.

Најважнији центар вехабизма у Босни и Херцеговини је цамија «Краљ Фахд» која је изграђена 2000. године, огромном сумом новца коју је донирао бивши саудијски монарх. Реч је о грандиозном објекту који може да прими пет хиљада верника и чијем је склопу изграђен и исламски центар. Овај исламски центар је постао главно седиште вехабизма, јер је 2002. године, на иницијативу саудијске организације «Рабита», са седиштем у Меки, формирана «Конференција муслимана источне Европе»¹⁹⁾. Ова организација је веома активна на ширењу исламистичких учења широм балканских земаља и представља главни канал утицаја Саудијске Арабије на овај део Европе.

16) Оливер Потезица, ибид, стр. 174.

17) Посебно бизарна активност ове организације је била кампања против Деда мрза, 1996/1997 године као "симбола који је стран муслиманском народу"

18) Оливер Потезица, ибид, стр. 177.

19) О деловању ове организације види шире у: Оливер Потезица: *Вехабије између истине и предрасуда*; Еван Колман: *Цихад Ал Каиде у Европи*; Марк Сејјмен: *Терористичке мреже*.

Ширење исламистичких утицаја на Балкан, након 2002. године, настављено је преко деловања исламских добротворних и мисионарских организација, пре свега у Босни и Херцеговини, али и у другим државама²⁰). Улажу се огромна финансијска средства у изградњу џамија (препознатљивих по архитектури која је битно различита од традиционалних босанских џамија), отварању исламских центара, образовних институција, за деловање омладинских организација, «народних кухиња», отварање спортских клубова (углавном клубова за борилачке спортове и стрељаштво) и стипендирање муслиманских студената и средњошколаца за школовање у образовним институцијама у арапском свету, пре свега Саудијској Арабији, Јемену и Катару.

Поред тога, исламистички утицај се шири и преко пословних и финансијских институција, већином организованих и координираних од стране Саудијског високог комитета за помоћ Босни и Херцеговини. Главне организације преко којих се спроводио овај програм су Фондација «Ал Харамеин», организација «Мувафак», Фонд за препород ислама, Глобална добротворна организација и друге. Делатност ових организација последњих година је веома појачана на Косову и Метохији и сматра се да је велики број косовских Албанаца приступио ИСИЛ-у управо захваљујући пропагандним утицајима ових организација.

Велики део финансијске помоћи која је долазила у Босну и Херцеговину, али и на Косово и Метохију завршио је у цеповима локалних криминалаца, који су се током рата издавали за «патриоте и исламске вернике»²¹). Очигледно је да у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији, осим верских објеката и исламских центара, новцем који је пристизао из исламског света није грађено ништа од чега би грађани имали конкретну корист. Информације о великим сумама новца које су трошене на грандиозне верске објекте и исламске центре, код обичних грађана изазивају веће незадовољство него што их мотивишу да постану радикални муслимани.

Поред ширења исламистичких идеја које су у послератној Босни и Херцеговини довеле до бројних терористичких напада (само у 1997. години забележена су 172 напада, од којих су напади

20) Исламистичке организације су водиле веома веште пропагандне кампање користећи новац који су добијале из саудијских фондова. Тако су млађим мушкарцима, претежно студентима, у Босни и Херцеговини, Санцаку, Косову и Метохији, Албанији Македонији и Црној Гори нудили 300 евра уколико пусте браду а жена носи хиџаб.

21) Финансијско пословање многих истакнутих "верника" предмет је финансијских и кривичних истрага. О томе види шире: Домагој Маргетић: *Исламски тероризам на југу Европе*, ДБ, Загреб, 2006.

у Мостару, Брчком и Коњицу били веома озбиљни), злоупотреба финансијских средстава која су добијана из донација допринела је развоју корупције и организованог криминала.

Историја балканског исламизма променила се након ратова у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији. Од отоманских освајања Балкана до почетка 21. века, исламисти су увек долазили на Балкан да шире своје учење и исламизују домаће становништво. Последњи велики исламистички подухват на Балкану везује се грађански рат у Босни и Херцеговини, када је неколико хиљада муџахедина из читавог исламског света стигло у Босну и Херцеговину, а један део њих је узео учешће и у рату на Косову и Метохији. Први пут је забележено да су муџахедини из Босне и Херцеговине узели учешће у цихаду у централној Азији, током интервенције САД против талибана у Авганистану 2001. године.²²⁾ Мањи број балканских муслимана борио се на ратиштима у Авганистану, Ираку, Сирији и Либији. Примећено је и присуство балканских исламиста у протестима у неколико земаља које су биле захваћене «Арапским пролећем».

ИСИЛ - СТАРА ПРЕТЊА У НОВОМ ОБЛИКУ

Масовније учешће балканских муслимана у цихаду везује се за тзв. Исламску државу Ирака и Леванта. Према извештајима обавештајних служби неколико држава, у редовима ИСИЛ-а бори се неколико стотина људи који потичу из балканских држава. Међу балканским муџахединима најбројнији су грађани Босне и Херцеговине са око три стотине људи, Албанаца има око две стотине, македонских Албанаца има око педесет, а Косовских око сто педесет. Сматра се да муслимана из Србије, углавном регион Санџака, има око тридесет. Ови бројеви су сигурно већи пошто се не може утврдити колико је балканских муслимана у цихад отишло преко држава западне Европе.

Светска јавност је за Исламску државу Ирака и Леванта први пут чула у априлу 2013. године, након што су је вође веџахитских екстремиста прогласиле у деловима Ирака и Сирије. Претече ИСИЛ-а биле су организације Џемат Таухид и Џихад, које су биле интегрисане у глобалну терористичку мрежу Ал-Каиду. Ове организације су биле активне од почетка окупације Ирака од стране САД и коалиционих снага, али су биле добро интегрисане у међу-

22) Сматра се да је први босански муџахедин који је погинуо у цихаду човек под ратним именом Самир Ал Боснави. Он је погинуо у Чеченији. Извор: <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2006/04/30/srpski/SP06042901.shtml> приступљено сајту 04.11.2014.

народну исламистичку мрежу која је пружала отпор окупацији и новим властима у Ираку. Џемат постаје све значајнија организација током унутрашњих верских сукоба који су појачани након америчког повлачења из Ирака 2011. године. Џемат постаје веома важан у тренутку када грађански рат у Сирији добија облик верског сукоба међу различитим опозиционим фракцијама.²³⁾ Ове организације су након проглашења Исламске државе и формирање јединствене терористичке организације која контролише велике делове територија Ирака и Сирије, добиле огромну финансијску подршку и велики прилив нових бораца из свих делова света, укључујући и исламске борце са Балкана.

Терористи Исламске државе Ирака и Леванта контролишу подручје које се протеже од града Раке на северу Сирије све до предграђа Багдада у Ираку. Растојање између ова два града износи преко пет стотина километара, мада терористи немају ефективну контролу над свим насељима и путним правцима. Терористи ИСИЛ-а су у последњој офанзиви користили тешко наоружање и борбена возила америчке производње које је заплешено од ирачке армије. Велике количине новца које пристижу из донација и експлоатације изворишта нафте коју контролишу терористи, као и огроман прилив добровољаца, чини да ИСИЛ постане веома респективна војна сила на чијем сламању ће морати да буду ангажоване јаке међународне снаге, јер се показало да војске Ирака и Сирије немају довољно капацитета да се супротставе све јачим снагама ИСИЛ-а.

Западни медији и аналитичари веома брзо (брзоплето) су ИСИЛ прогласили «значајно новом појавом и новом организацијом, која се од Ал Каиде разликује по филозофији, организацији и начину деловања, оне су се и званично прогласиле као две одвојене организације. Мада обе проповедају радикалну форму сунитског ислама, оне су данас више ривали него савезници»²⁴⁾

Нема сумње да се ИСИЛ разликује од Ал Каиде, Боко Харам и других терористичких организација. Ал Каида представља систем различитих организација и ћелија које изводе терористичке нападе широм света, састоји се од кампова за обуку, «успаваних» појединаца и ћелија који се активирају према потреби. ИСИЛ можемо више посматрати као побуњенички покрет који држи под контролом одређене делове територије и на њима спроводи своју власт.

23) Lib Khatib: *Ideological Routh of ISIS*, Carnegie Endowment for International Peace, New York 2014, pp 17.

24) <http://rt.com/news/166836-isis-isil-al-qaeda-iraq/>, приступљено сајту 04.11.2014.

Начин на који ИСИЛ «врши власт» над територијама и становништвом који се налазе под његовом контролом најбоље показује идеолошку и политичку природу ове организације. Становништво је изложено свакодневном малтретирању, бичевању, каменовању, силовањима и пљачки. Над Курдима и јизидима врши се геноцид због њиховог етничког порекла и верског опредељења. Шитски муслимани су без икаквих права и терористи ИСИЛ-а их злостављају и убијају без икакве доказане кривице. Сурова примена шеријатског права и самовоља локалних вођа је «правни» оквир у коме живи становништво територија које се налазе под контролом терориста. Ако упоредимо стање на територијама које контролише ИСИЛ са стањем у Авганистану под контролом Талибана видећемо да не постоје суштинске идеолошке и политичке разлике, с тим што ИСИЛ по суровости надилази све претходне терористичке организације. Сукоб између ИСИЛ-а и Ал Каиде можемо посматрати више као сукоб за контролу над територијама и богатствима него као идеолошки сукоб. Идеја глобалне уме, односно калифата, је идеја водила свих исламистичких терористичких организација. Само име Исламска држава Ирака и Леванта указује на територије на којима ова терористичка организација тежи да успостави Калифат. Поред Ирака то је и читав Левант, који обухвата Сирију, Либан, Израел и Палестину. Циљеви који је пред себе поставио ИСИЛ, као и методе којима се ти циљеви желе постићи, су идентични са циљевима који су пред Ал Каиду постављени Стратегијом 2020.²⁵⁾ Геноцидне намере које се огледају у заговарању уништења свих «неверника» представљају идеолошки темељ свих фракција исламистичких терориста. Стварање калифата, у коме ће бити места само за правоверне муслимане Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

Сматрамо да је погрешно ИСИЛ сматрати потпуно новом организацијом јер она, поред нових организационих облика деловања и нове тактике, тежи да оствари исте циљеве као и све раније исламистичке терористичке организације. Организација и начин деловања су веома важне за сваку организацију, али суштину њеног идентитета чине циљеви за које се она залаже. Управо циљеви за које се бори, али и сурове методе које у тој борби користи, јасно указују да ИСИЛ није ништа суштински ново на светској политичкој сцени. Утицај који ова организација има на безбедност Балкана је исти као и утицај који су имале све друге исламистичке организације од Исламске браће до ћелија Ал Каиде које и данас делују на простору Балкана. Стварање глобалног калифата је идеја која

25) О Документу 2020 за који се претпоставља да је написан од стране Ајмана Ал Завахирија, види више у Ричард Фолк: *Велики терористички рат*, Фиби Вишњић, Београд 2003, стр. 93-95.

је много старија и од Ал Каиде и од ИСИЛ-а. Нове исламистичке организације покушавају да спроведу у дело старе идеје, које се суштински нису промениле од Отоманске империје. Данас се исламисти на исти начин понашају у Ираку, Сирији, Авганистану и Либији као што су се током рата деведесетих година понашали у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

Велико учешће балканских муслимана у борбеним редовима Исламске државе је доказ да је исламска радикализација Балкана која траје од отоманске окупације, а посебно је интензивирана након почетка грађанског рата у Босни и Херцеговини, дала своје отровне плодове. Више стотина младих људи из свих балканских држава који се боре у терористичким редовима подвргнути су најекстремнијим видовима индоктринације и вратиће се на Балкан као људи на које више неће моћи да се утиче рационалним аргументима. Борбене формације ИСИЛ броје више од педесет хиљада људи, од којих је око двадесет хиљада дошло из иностранства. Већина страних бораца долази из арапских држава, међутим велики број стиже из Велике Британије, Немачке, Француске и других земаља Западне Европе. Међу њима се налазе особе које долазе из имигрантских муслиманских породица, али забрињава и одређени број ковертита, особа које су рођене у европским породицама, али су из различитих разлога прихватили ислам и одлучили да оду на ратиште у Сирију и Ирак.²⁶⁾ Такве особе ће представљати велику опасност за своје земље када се врате са ратишта. Поред непосредне опасности од вршења терористичких аката, за шта су показали спремност, бивши борци ИСИЛ-а постаће пропагандна мрежа која ће исламистичке и цихадистичке идеје ширити међу младим људима, што ће представљати нови снагу глобалног цихада.

САД и европске државе предузимају значајне превентивне и репресивне мере ради спречавања регрутације нових цихадиста на својој територији. Превентивне мере се спроводе у оквиру исламских заједница кроз подршку образовним програмима и кампањама против радикалног ислама. Репресивне мере се односе на идентификацију потенцијалних цихадиста, надзор над њиховим активностима и предузимању законских мера у случају доказаног терористичког деловања.²⁷⁾

Република Србија је, суочена са одласком својих грађана на ратишта у Сирији и Ираку, донеле измене свог кривичног законодавства којим се одлазак на страна ратишта и регрутовање људи за

26) Jessica Lewis: *Future Global Footprint A Historical Perspective From ISIS Records*, Institute for Study of War, London, Textbook 2014, pp 14

27) О противтерористичким мерама и противтерористичким системима види шире: Радо-слав Гаџиновић: *Антитероризам*, Драслар, Београд, 2006.

одлазак на страна ратишта инкриминише кроз посебна кривична дела. У Кривични законик Републике Србије су додата два нова кривична дела: Учешће у рату или оружаном сукобу у иностраној држави и Организовање учешћа у рату или оружаном сукобу у иностраној држави.²⁸⁾ Закон каже да ће се сваки држављанин Србије који учествује у рату или оружаном сукобу у иностраној држави, као припадник војних или паравојних формација страна у сукобу, а није држављанин те стране државе, или припадник званичне мисије међународне организације чији је члан Република Србија, казнити затвором од шест месеци до пет година. Уколико се ово кривично дело изврши у саставу групе учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Много озбиљније казне прописане су за лица која врбују људе за одлазак на страна ратишта на територији Републике Србије. Ко врбује или подстиче друго лице да узме учешће у рату или оружаном сукобу на територији друге државе, или организује групу и врши обуку те групе, ставља јој на располагање опрему и материјал или прикупља средства, у намери да групи или појединцу омогући учешће у рату на иностраној територији, казниће се затвором од две до шест година.

Поред Србије овакве измене у своје кривично законодавство унеле су и Босна и Херцеговина и Македонија.

Сматрамо да ове законске измене неће спречити исламисте са Балкана да узму учешће у глобалном цихаду, јер је реч о људима који су веома фанатизовани и које забрањене затворске казне неће одвратити од њихових намера. Измене кривичног законодавства дају службама безбедности правни основ за надзор лица која се баве регрутацијом људи за одлазак на страна ратишта, отварају простор судовима да изричу адекватне казне и домаћој и светској јавности стављају до знања да су балканске државе део светске противтерористичке коалиције и да својој заштити од глобалног цихада прилазе веома одговорно.

ЗАКЉУЧАК

Радикални ислам, изван сваке сумње, представља озбиљну глобалну претњу са којом се данас суочава читав свет. Идеје о глобалној уми, односно владавини ислама над читавим светом нису нове нити су Ал Каида, Боко Харам и ИСИЛ прве организације које насиљем покушавају да остваре ову идеју. Балкан се крајем

28) *Кривични законик Републике Србије*, чл. 386 а и 386 б.

средњег века суочио са овим идејама и био је пет векова изложен терору носилаца ове идеје. Савремени Балкан који је деведесетих година поново био под ударом пробуђене глобалне исламистичке мреже, данас поред мете, представља и базу, односно одскочну даску са које исламисти отпочињу своје операције по свету. Неколико стотина муџахедина са Балкана који се боре у редовима Исламске државе Ирака и Леванта показује да је деловање радикалних исламиста током рата у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији дало резултате. Балкан је данас својеврстан расадник исламизма јер поред радикалних имама и агената Ал Каиде који делују на територијама балканских држава, балканске џамије у Бечу, Немачкој и другим деловима Европе, представљају својеврсне расаднике екстремизма. Истраге о терористичким нападима на Њујорк, Вашингтон и Мадрид показале су да је у свакој од тих завера било лица са Балкана, или је експлозив и друга средства неопходна за извршење тих напада дошло са подручја Балкана. Посебно је интересантна чињеница да је Бушар један од најтраженијих светских терориста осуђен за терористички напад у Мадриду, ухапшен у Србији. Све ово указује да се проблему исламистичког радикализма на Балкану мора приступити крајње озбиљно. Посебну тешкоћу представља политика великих сила која је често била кратковида и исламски фактор на Балкану користила за постизање својих себичних циљева. Свако кокетирање са исламистичким радикализмом показало се веома опасно и сматрамо да је крајње време да се у борбу против овог глобалног зла крене искрено и у пуном капацитету. Неопходно је да све балканске државе делују координирано, да се ускладе правне процедуре и да се обезбеди правовремена размена информација о свим групама и појединцима повезаним са исламистичким тероризмом.

Превентивне мере, које подразумевају политичку акцију на успостављању међуконфесионалног дијалога, образовне и васпитне активности које треба да преузму Исламске заједнице свих балканских држава у циљу правилне верске едукације младих муслимана имају веома важан дугорочни значај. Посебно је важно да балкански муслимани у пуном капацитету учествују у политичком, привредном и културном животу својих држава. Циљ исламских екстремиста је да муслимане искључе из друштва како би их лакше контролисали и злоупотребљавали за своје циљеве. Ислам, који је вековима присутан на Балкану, представља неодвојиви део балканског културног и верског наслеђа и не треба дозволити његово искључење. Мултиетничка и мултиконфесионална друштва каква су балканска, могу имати развијене капацитете за одговоре

на безбедносне изазове, ризике и претње само уколико су добро интегрисана.

Поред превентивних мера, успех у борби против радикалних исламиста није могуће постићи без ефикасних репресивних мера. Развој ефикасних полицијских снага, обавештајно-безбедносних служби и подизање капацитета правосуђа у свим балканским државама је нужан услов за успешну борбу против екстремизма. Поред тога, неопходно је успоставити капацитете за ефикасну и ефективну координацију система националне безбедности међу балканским државама, на чему се доста реди у последњих неколико година и у том смислу су већ постигнути завидни резултати.

ЛИТЕРАТУРА

- Vulliamy, Eric: *Seasons in Hell: Understanding Bosnias War*, New York, St. Martins, 1994.
- Гашиновић, Радослав: *Антитероризам*, Драслар, Београд, 2006.
- Колман, Еван: *Джихад Ал Кауда у Европи: Авгано-босанска веза*, Алтера, Београд, 2006.
- Khatib, Lib: *Ideological Routh of ISIS*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 2007.
- Lewis, Brus: *The Political Language of Islam*, CUP, Chicago, 1998.
- Lewis, Jessica: *Future Global Footprint A Historical Perspective From ISIS Records*, Institute for Study of War, London, Textbook 2, 2004.
- Маргетић, Домагој: *Исламски тероризам на југу Европе*, ДБ, Загреб, 2006.
- Потежица, Оливер: *Вехабије између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Savich, Carl K.: *Islam under Swastika - Grand Mufti and Nazi Protectorate in Bosnia and Herzegovina 1941-1945*, 2001.
- Schachinger, Werner: *Die Bosniaken kommen: Elitetruppe in der k.u.k Armee 1878-1918*, Graz, 1989.
- Сејдмен, Марк: *Терористичке мреже*, Алтера, Београд, 2006.
- Ђоровић, Владимир: *Црна књига: Патње Срба Босне и Херцеговине за време Првог светског рата*, Југословенски досије, Београд, 1989.
- Ђоровић, Владимир: *Историја Срба*, Отворена књига, Београд, 2009.
- Фолк, Ричард: *Велики терористички рат*, Фили Вишњић, Београд 2003.
- Шиндлер, Џон Р.: *Несвети терор. Босна, Ал Кауда и успон глобалног михада*, Службени гласник, Београд, 2009.

Zoran Dragisic, Brankica Jankovic

**RADICAL ISLAMISM AND SECURITY
OF THE BALKANS**

Resume

The region of Balkans is populated, among others, by approximately eight million Muslims, who are particularly involved in wider events in Islamic world. Muslims of the Balkans are closely linked with the Muslims around the World, especially in Turkey and Middle East. The future of Balkans Muslims remains torn between their countries and their religion. Muslims of the Balkans are not homogenous group. They are divided in four ethno-linguistic groups: Slavic (Bosniaks, Gorani, Bulgarian Muslims and smaller groups), Turkic, Albanian and Romani. The sole Balkans country with Muslim majority is Albania, with Bosnia and Herzegovina having the relative Muslim majority of population (42%). Muslims in this part of the world accepted Islam during the Ottoman rule over the Balkans, so most of them follow the moderate hanafi teachings. Nevertheless, the influence of mujahedeen arriving in Bosnia during the conflict has led to spreading of radical ideas among the local Muslims. In turn, this phenomenon has led to mobilization of Balkans Muslims for ongoing wars in Syria and Iraq – namely, several hundred of them is now fighting for ISIS/ISIL.

Keywords: Islamism, Terrorism, Balkans, Jihad, ISIL, ISIS

* Овај рад је примљен 26. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.